

ADABIY ERTAKLARNING BOLA HAYOTIDAGI AHAMIYATI

*Jizzax shahar 32-DMTT tarbiyachilari
Hayrullayeva Nargiza Iboydullayevna
Imomnazarova To‘maris Qahramonovna*

Annotatsiya: ushbu maqolada adabiy ertaklar paydo bo‘lishi, adabiy ertaklarning ma’naviy, tarbiyaviy ahamiyati haqida, bolalarning kundalik hayotida ularning qo‘llanilishi, adabiy ertaklarning bola hayotidagi o‘rni to‘g‘risida bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: ertak, an’anaviy xalq ertaklari, adabiy ertaklar, bola, adabiyot vakillari.

Аннотация: в данной статье описывается возникновение литературных сказок, духовно-воспитательное значение литературных сказок, их использование в детской повседневной жизни, роль литературных сказок в жизни ребенка.

Ключевые слова: сказка, традиционные народные сказки, литературные сказки, дети, представители литературы.

Ertamiz egalari bo‘lmish yosh avlodni har tomonlama yetuk insonlar qilib shakllantirishimizda bevosita ertaklarning roli benihoyadir. Ertaklar yordamida bolalarda yuksak insoniy sifatlar shakllanadi. Ular azal-azaldan bolajonlarning murg‘ak qalbiga umid, ishonch, jasorat ruhini hadya etib kelgan va ular qalbida mehroqibatlilik, vatanparvarlik, mehnatsevarlik kabi tuyg‘ularni shakllantirgan. Mardlik, to‘g‘ri so‘zlik, oqillik kabi hislatlar ertaklarda tarannum etilgan. Bolalar yaxshi va yomon insonlar, narsalar, hodisalarni farqlashni o‘rganadilar. Asrlar davomida barcha yosh avlodning tarbiyalanishida xalq og‘zaki ijodining bir qismi bo‘lgan xalq tomonidan yaratilgan an’anaviy xalq ertaklaridan foydalanilgan. Yillar o‘tib, an’anaviy ertaklarga asoslangan holda adabiyot vakillari tomonidan bir- biridan qiziqarli adabiy ertaklar yaratila boshlandi va adabiy ertaklar janr sifatida shakllana bordi. Xush adabiy ertaklarning mohiyati nimalardan iborat ekan? Adabiy ertak - bu muallif tomonidan ishlab chiqilgan, sehrli va fantastik syujetli, haqiqiy yoki xayoliy qahramonlardan iborat bo‘lgan hikoya janri bo‘lib, unda muallifning xohishiga ko‘ra estetik, axloqiy tarbiya jarayonlari, ijtimoiy muammolar va munosabatlar aks ettiriladi. An’anaviy ertaklar umumiy tarzda go‘yo kimdandir eshtilgandek tuyulsa,

yozuvchilar esa badiiy ertaklarni ayni o‘zlari ko‘zlari bilan ko‘rgandek hikoya qilishadi. Bu esa badiiy ertaklardan ishonchlilik kuchayganini ifodalab, ularni adabiy asarlar darajasiga yaqinlashtirdi deyish mumkin. Adabiy ertaklar ham an’anaviy xalq ertaklari kabi bola ongida yuksak insoniy qarashlarni shakllantiradi va yuksalikka chorlaydi. Barcha an’anaviy xalq ertaklaridagi harakatlar adabiy ertak muallifining badiiy dizayniga bo‘ysunadi. Adabiy ertaklarda yozuvchi voqealar ketma - ketligini, yakunini xalq ertaklarining an’anaviy usullaridan foydalangan holda badiiy tasvirlar bilan ifodalab beradi. Kundalik hayotda an’anaviy xalq ertaklari bilan birgalikda adabiy ertaklar bilan ham bolalarni tanishtirish kerak. O‘zbek bolalar adabiyoti vakillaridan Po‘lat Mo‘min, Jo‘ra Rahim, Hamza Imonberdiyev, Tursunboy Adashboyev, Turg‘unboy G‘oyibov, Dilshod Rajab, Anvar Obidjon, Xudoyberdi To‘xtaboyev, Aziz Abdurazzoq, Kavsar Turdiyeva va Zamira Ibrohimovalarni bir qator ertak, ertak - dostonlari, ertak - qissalari sodda, tushunarli va qiziqarli usulda yozilgan. Yuqorida keltirib o‘tilgan bolalar shoirlari, yozuvchilar yozgan ertaklarida ertak o‘quvchiga yoki tinglovchiga tengdoshini misol qilib, tengdoshidagi odatlar fikrlar orqali o‘quvchiga ya’ni bolaga tarbiyaviy, axloqiy jihatdan ta’sir o‘tkaziladi. Yoki bo‘lmasa, hayvonlar, o‘simliklar, tabiat hodisalari yordamida vatanparvarlik, uddaburonlik haqida tasvirlanadi hamda insonlar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar ifodalab beriladi. Masalan: Zamira Ibrohimovani “Tish qurti” ertagi judayam qiziqarli va ibratli. Ertakda Mardontoy ismli haqida gap ketadi. Mardantoy shirinlikka o‘ch, erinchoq bola ekan. U tishlarini yuvishni umuman yoqtirmas ekan. U ko‘p shirinlik yeyaverganidan tishiga mittigina tish qurti o‘rnashib olibdi. Mardantoy qurti sezmadib. Qurtcha Mardantoy bilan do‘stlashib olibdi. Mardantoy oyisini aytganini qilmasdan, ovqat yemay faqat shirinlik yeyishda davom etaveribdi. Mittigina qurtcha kundan kunga semirib ketaveribdi. Qurt Mardantoyning tishidan kovak yasabdi va kursi qo‘yib, o‘tirib olibdi shunda bir kuni Mardantoyni tishi og‘rib qolibdi. Keyin Mardantoyni oyisi tish shifokoriga olib boribdi. Tish shifokori Mardantoyni qurtlagan jag‘ tishini ombiri bilan olib yuboribdi. Tish og‘rig‘idan juda qiynalgan Mardantoy qolgan tishlarini astoydil asrash uchun tishlarini har kuni yuvadigan, oyisi aytganini bajaradigan aqlli bola bo‘libdi. Ertakning tarbiyaviy ahamiyati shundaki, ertak bolalarni sog‘lom hayot kechirishga, gigiyena qoidalariga rioya qilishga bundan tashqari doimo kattalarni gapiga sulok solish kerakligini o‘rgatyapti. Deyarli barcha bolalar xalq ertaklarining qahramonlarini, ertak voqealarini ketma

ketligini yoddan bilishadi. Adabiy ertaklarda esa bolalar ertaklarning kam qismi bilan tanishtirilgan. Shuning uchun Maktabgacha ta'lim tashkilotlari Nutq, o'qish va yozish malakalarini rivojlantirish hamda badiiy adabiyot faoliyatlarida adabiy ertaklarni ko'proq qo'llash, har xil usul va metodlar yordamida bolalar xotirasida mustahkamlash joizdir. O'tgan asrlar mobaynida bolalar ongi o'z zamonasiga monand holda osoyishtalikni taqozo etgan. Hozirgi kunda yosh avlod ongi ham shiddatli davrga munosib ravishda voqealar tezkor rivojlanishini talab qilyapti. Bu o'z-o'zidan axborot almashinuvi tez bo'lgan, shiddat bilan rivojlanib borayotgan davrga mos va xos bo'lgan adabiy ertaklarni yozilishini talab etadi. Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, adabiy ertaklar umuman olganda barcha ertaklar bolani yuksak shaxs pog'onasiga ko'tarishda muhim ahamiyat kasb etadi. Adabiy ertaklar bolani tarbiyaviy, axloqiy, estetik jihatdan tarbiyalash bilan birgalikda ularni fantaziya qilish, yangi g'oyalar ishlab chiqishga undaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jumaboyev M. Bolalar adabiyoti va folklor.Darslik. O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti,2006
2. Ahmedova Z. Ertak terapiya. Toshkent – 2019
3. Jamilova B. O'zbek bolalar adabiyoti/o'quv qo'llanma/. – Toshkent: "Innovatsiya –Ziyo",2020.
4. <https://www.ziyouz.com>
5. <https://gulxan.uz>